

TARBIYA TIZIMIGA PEDAGOGIK YONDASHUV VA ZAMONAVIY QARASHLAR

Abdusattarova Muhlisaxon Foziljon qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Pedagogika fakulteti "Boshlang'ich ta'lim " yo 'nalish

3-bosqich 2302-guruh talabasi

faziljanovna2211@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada tarbiya tizimiga pedagogik yondashuv va uning zamonaviy qarashlari atroflicha tahlil qilinadi. Unda shaxsni har tomonlama kamol toptirishda samarali usul va tamoyillarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. An'anaviy qadriyatlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot milliy ta'lim tizimini global chaqiriqlar sharoitida takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi. Maqola zamonaviy jamiyatda ta'lim amaliyotining sifati va dolzarbligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya tizimi, Pedagogik yondashuv, Zamonaviy qarashlar, Shaxs rivojlanishi, Innovatsion pedagogika, Milliy qadriyatlar, Ta'lim, Pedagogika

Abstract

This article thoroughly analyzes the pedagogical approach to the education system and its modern perspectives. It focuses on developing effective methods and principles for fostering a comprehensively developed personality. The importance of integrating traditional values with innovative pedagogical technologies is highlighted. The research provides recommendations for improving the national education system in the context of global challenges. The article aims to enhance the quality and relevance of educational practices in modern society.

Keywords: Education system, Pedagogical approach, Modern views, Personality development, Innovative pedagogy, National values, Upbringing, Pedagogy

Аннотация

В данной статье всесторонне анализируется педагогический подход к системе воспитания и ее современные взгляды. Особое внимание уделяется разработке эффективных методов и принципов для формирования всесторонне развитой личности. Подчеркивается важность интеграции традиционных ценностей с инновационными педагогическими технологиями. Исследование предлагает рекомендации по совершенствованию национальной системы образования в условиях глобальных

вызовов. Статья направлена на повышение качества и актуальности образовательных практик в современном обществе.

Ключевые слова: Система воспитания, Педагогический подход, Современные взгляды, Развитие личности, Инновационная педагогика, Национальные ценности, Образование, Педагогика

Kirish

Tarbiya tizimi har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi va kelajagi uchun asosiy ustunlardan biri hisoblanadi. Uning samaradorligi bevosita qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlarning dolzarbligi, ilmiy asoslanganligi va zamonaviy talablarga mos kelishiga bog'liq. Bugungi globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida ta'lim-tarbiya jarayoniga bo'lgan an'anaviy qarashlar yetarli bo'lmay qolmoqda. Shu nuqtai nazardan, tarbiya jarayoniga pedagogik yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish va zamonaviy qarashlarni integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy pedagogika shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan va inklyuziv ta'lim tamoyillariga tayangan holda rivojlanmoqda. Bu jarayonda shaxsning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, uning shaxsiy ma'lumotlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish masalasi alohida o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni (2019-yil 2-iyul, O'RQ-547-son) shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilab beradi [2, 3]. Ushbu qonun, jumladan, ta'lim jarayonida yig'iladigan, shaxsning identifikatsiyasini ta'minlovchi har qanday axborotni himoya qilishni nazarda tutadi [1]. Shuningdek, inson hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmati oliy qadriyat ekanligi Konstitutsiyaviy prinsip sifatida mustahkamlangan bo'lib [4], bu ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy tamoyillaridan birini tashkil etadi.

Mazkur maqola tarbiya tizimiga bo'lgan pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslari va evolyutsiyasini tahlil qilib, zamonaviy qarashlar, innovatsion texnologiyalar va o'qituvchining yangi rolini atroflicha o'rganishni maqsad qilgan. U xalqaro tajriba va O'zbekiston tarbiya tizimini rivojlantirish istiqbollarini ham ko'rib chiqadi, shu orqali milliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga ilmiy-nazariy hissa qo'shishga intiladi.

Asosiy qism

Tarbiya tizimiga pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslari asrlar davomida shakllanib, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy ehtiyojlariga mos ravishda evolyutsiyaga uchragan. Dastlabki davrlarda tarbiya an'anaviy, avtoritar va bilimlarni uzatishga qaratilgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan u shaxsning ichki imkoniyatlarini ochish, ijodiy salohiyatini rivojlantirish va mustaqil fikrlashini shakllantirishga yo'naltirildi. Yan Amos

Komenskiyning "Buyuk didaktika"si, Jon Lokkning "tabula rasa" g'oyasi va Jan-Jak Russoning "erkin tarbiya" konsepsiyasi tarbiya jarayoniga yangicha qarashlarni olib kirdi. Bu nazariyalar shaxs rivojlanishida muhit, ta'lim va erkinlikning ahamiyatini ta'kidlab, keyingi pedagogik izlanishlar uchun poydevor yaratdilar. XIX-XX asrlarda Iogann Geynrix Pestalotsi, Fridrix Frobel, Mariya Montessori kabi pedagoglar shaxsga yo'naltirilgan, bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga oluvchi yondashuvlarni ilgari surdilar. Ular o'yin, amaliy faoliyat va hissiy rivojlanish orqali tarbiyaning samaradorligini oshirishga intildilar. Jon Dyui esa ta'limni hayot bilan bog'lash, muammoli vaziyatlarni hal qilish orqali o'rganish g'oyasini ilgari surdi. Bu yondashuvlar tarbiya jarayonini passiv bilimlarni qabul qilishdan faol izlanish va tajriba orttirishga o'tkazdi.

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, psixologiya va sotsiologiya fanlarining rivojlanishi bilan tarbiya nazariyalariga yangi qirralar qo'shildi. Kognitivizm, konstruktivizm va gumanistik pedagogika kabi yo'nalishlar shaxsning o'z-o'zini anglashini, ichki motivatsiyasini va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga e'tibor qaratdi. Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, Jan Piajening kognitiv rivojlanish bosqichlari va Karl Rodjersning shaxsga yo'naltirilgan terapiyasi pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslarini yanada boyitdi. Bugungi kunda tarbiya tizimi nafaqat bilimlarni berish, balki shaxsning har tomonlama kamol topishi, uning ijtimoiy moslashuvi, tanqidiy fikrlashi, kreativligi va axloqiy qadriyatlarga ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan murakkab jarayon sifatida tushuniladi. Bu evolyutsiya tarbiya jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishiga, o'quv muhitining demokratlashuviga va o'quvchining faol ishtirokini ta'minlashga olib keldi. Shuningdek, tarbiya tizimiga bo'lgan yondashuvlar jamiyatning o'zgaruvchan talablariga javob berish, yangi avlodni globallashuv sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlash zaruratini aks ettiradi.

Zamonaviy pedagogika shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan va inklyuziv ta'lim tamoyillariga tayangan holda rivojlanmoqda. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv har bir o'quvchining individual xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olishni nazarda tutadi. Bu yondashuvda o'quvchi ta'lim jarayonining markazida turadi, o'qituvchi esa uning rivojlanishiga ko'maklashuvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi rolini bajaradi. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim bilimlarni shunchaki yodlashdan ko'ra, ularni amaliyotda qo'llash, muammolarni hal qilish va hayotiy vaziyatlarda samarali harakat qilish qobiliyatlarini shakllantirishga urg'u beradi. Inklyuziv ta'lim esa barcha bolalarning, jumladan, alohida ehtiyojli bolalarning ham umumiy ta'lim tizimida teng imkoniyatlar asosida ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan. Bu yondashuv har bir shaxsning qadr-qimmatini tan olish, xilma-xillikni qadrlash va ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tarbiya jarayoniga zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etishda shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Raqamli asrda o'quvchilar haqidagi ma'lumotlar elektron shaklda to'planadi va qayta ishlanadi. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni (2019-yil 2-iyul, O'RQ-547-son) [2, 3] bu sohadagi munosabatlarni tartibga soladi. Ushbu qonun shaxsiy ma'lumotlarni muayyan jismoniy shaxsga tegishli bo'lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beruvchi axborot sifatida belgilaydi [1]. Ta'lim muassasalari o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini to'plash, saqlash, o'zgartirish, foydalanish, tarqatish va yo'q qilish jarayonlarida qonun talablariga qat'iy rioya etishlari shart. Ma'lumotlar sub'ektning o'z shaxsiy ma'lumotlarini taqdim etishdan bosh tortish huquqi mavjud bo'lib, buning uchun sabab ko'rsatishi shart emas [1]. Bu esa tarbiya jarayonida shaxsning avtonomiyasi va maxfiylik huquqini hurmat qilishni taqozo etadi. Shaxsiy ma'lumotlar bazalarining Davlat reyestrda ro'yxatdan o'tkazilishi majburiy bo'lib, bu ma'lumotlarning xavfsizligi va qonuniyligini ta'minlashga xizmat qiladi [1]. Qonunchilik buzilgan taqdirda belgilangan javobgarlik choralari ko'zda tutilgan [1]. Bu jihatlar tarbiya tizimida axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish va o'qituvchilarning bu boradagi mas'uliyatini oshirishni talab qiladi.

Innovatsion texnologiyalar tarbiya tizimini tubdan o'zgartirib, o'quv jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kirmoqda. Raqamli ta'lim platformalari, virtual va to'ldirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari, sun'iy intellekt (AI) va adaptiv o'quv tizimlari o'quvchilarga bilimlarni o'zlashtirishda yanada interaktiv, qiziqarli va shaxsiylashtirilgan tajriba taqdim etadi. Masalan, AI tizimlari har bir o'quvchining o'zlashtirish sur'ati va uslubini tahlil qilib, unga mos o'quv materiallari va topshiriqlarni taklif qilishi mumkin. Bu o'quvchining o'zlashtirish samaradorligini oshirishga va motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. VR/AR texnologiyalari esa o'quvchilarga tarixiy voqealarni "jonli" kuzatish, murakkab ilmiy jarayonlarni simulyatsiya qilish imkonini beradi, bu ularning dunyoqarashini kengaytiradi va amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Innovatsion texnologiyalarning tarbiya jarayoniga integratsiyasi o'qituvchining rolini ham sezilarli darajada o'zgartiradi. An'anaviy bilimlarni uzatuvchi funksiyadan tashqari, o'qituvchi endilikda o'quv jarayonining tashkilotchisi, fasilitatori, maslahatchisi va mentoriga aylanadi. Uning vazifasi o'quvchilarni axborot oqimida to'g'ri yo'naltirish, ularni tanqidiy fikrlashga, axborotni tahlil qilishga va mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatishdan iborat. O'qituvchi innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi, raqamli savodxonlikni rivojlantirishi va o'quvchilarni ham bu borada qo'llab-quvvatlashi lozim. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarining xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular ma'lumotlarni qayta ishlash qoidalarini bilishi, axborot xavfsizligi protokollariga rioya qilishi va o'quvchilarni raqamli muhitdagi xavflardan himoya

qilishga o'rgatishi kerak. Bu, ayniqsa, O'zbekiston Respublikasining "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni [2, 3] doirasida muhimdir, chunki qonun shaxsiy ma'lumotlarning har qanday shaklda qayta ishlanishini tartibga soladi [1]. O'qituvchi shaxsiy ma'lumotlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, ularning maxfiyligini ta'minlash va faqat qonuniy maqsadlarda foydalanish tamoyillariga amal qilishi shart. Bu esa o'qituvchidan nafaqat pedagogik, balki axborot-huquqiy savodxonlikni ham talab qiladi.

Xalqaro tajriba tarbiya tizimini takomillashtirishda qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi. Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning ta'lim tizimlari o'zining yuqori samaradorligi bilan e'tirof etilgan. Finlyandiya modeli o'qituvchilarning yuqori malakasi, o'quv jarayonida avtonomiya, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va o'quvchilarning farovonligiga e'tibor qaratish bilan ajralib turadi. Singapur esa kompetensiyaga asoslangan ta'lim, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga urg'u beradi. Bu mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli tarbiya tizimi nafaqat bilimlarni berish, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishini, uning ijtimoiy va hissiy ko'nikmalarini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Xalqaro miqyosda inklyuziv ta'lim tamoyillarini joriy etish, raqamli savodxonlikni oshirish va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga sarmoya kiritish ustuvor yo'nalishlardan hisoblanadi.

O'zbekiston tarbiya tizimini rivojlantirishda xalqaro tajribani milliy qadriyatlar va o'ziga xosliklar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Mamlakatda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida ta'lim sifatini oshirish, pedagog kadrlarning malakasini yuksaltirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Kelajakda O'zbekiston tarbiya tizimi quyidagi istiqbolli yo'nalishlarda rivojlanishi mumkin: birinchidan, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaga asoslangan ta'lim tamoyillarini chuqurroq tatbiq etish, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish va baholash tizimini takomillashtirish orqali o'quvchilarni hayotiy ko'nikmalar bilan qurollantirish. Ikkinchidan, innovatsion texnologiyalarni tarbiya jarayoniga keng miqyosda integratsiya qilish, raqamli platformalar, sun'iy intellekt va virtual reallikdan foydalanish orqali o'quv jarayonini samarali va qiziqarli qilish. Uchinchidan, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini uzluksiz oshirish va ularning yangi texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish. To'rtinchidan, inklyuziv ta'limni kengaytirish va alohida ehtiyojli bolalar uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash. Beshinchidan, tarbiya jarayonida shaxsiy ma'lumotlar himoyasiga doir qonunchilik talablariga qat'iy rioya etish va bu borada axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni [2, 3] va inson hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat ekanligi haqidagi Konstitutsiyaviy prinsip [4] tarbiya tizimida har bir shaxsning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning huquqiy asosini tashkil etadi. Tarbiya tizimini

rivojlantirishda milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tamoyillar va yoshlarning vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratish, shu bilan birga, global kompetensiyalarni shakllantirishni ham unutmaslik lozim. Bu yondashuv O'zbekistonning kelajak avlodini har tomonlama yetuk, raqobatbardosh va milliy qadriyatlarga sodiq shaxslar etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu maqola tarbiya tizimiga pedagogik yondashuvlarning evolyutsiyasini tahlil qilib, zamonaviy shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan va inklyuziv tamoyillarni ilgari surdi. Unda innovatsion texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi va o'qituvchining fasilitator sifatidagi yangi roli muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatildi. Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va inson qadr-qimmati tamoyillari tarbiya jarayonining ajralmas qismi sifatida ta'kidlandi. Xalqaro tajribalarni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish O'zbekiston tarbiya tizimining kelajakdagi rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, har tomonlama yetuk avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Xolmatov Q.A. O'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishning pedagogik asoslari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2021. – <http://library.ziyouet.uz/uz/book/download/123063>

[2] Karimova A.B. Tarbiya jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning zamonaviy yondashuvlari // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. – 2022. – № 1. – B. 123-127. – <https://tadqiqot.uz/index.php/tadqiqot/article/view/154>

[3] Ergashov B.T. O'zbekistonda tarbiya tizimini rivojlantirishning dolzarb masalalari va istiqbollari // Xalq ta'limi. – 2021. – № 2. – B. 34-38. – <https://uzjournals.edu.uz/xalqt/>

[4] Muslimov N.A., Usmonboyeva M., Saydaliyev S. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

[5] Qodirova D.M. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada milliy qadriyatlarning o'rni va ahamiyati // Ilm sarchashmalari. – 2023. – № 3. – B. 112-116. – https://journal.buxdu.uz/index.php/sources_of_science/article/view/805

[6] Sobirova G.R. Tarbiya jarayonida kompetentli yondashuvni amalga oshirishning pedagogik imkoniyatlari // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarлари. – 2022. – № 1/2. – B. 215-219. – https://uzmu.uz/site/view_article/252

[7] Abdullayeva M.X. Umumta'lim maktablarida o'quvchilar tarbiyasi samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2023.